

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת כי תשא תשע"ג שנה ב' גליון 82
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: במעלתה ובשבחה של ברוריה אשת רבי מאיר

אבל בכל זאת הצליח רבי שמלאי לשכנע את רבי יוחנן ללמוד. ומבקש רבי שמלאי שילמד אותו ספר זה תוך שלשה חודשים. לקח רבי יוחנן אבן וזרק עליו ואמר לו: ומה ברוריה אשתו של רבי מאיר וגם בתו של רבי חנניה בן תרדיון, שהיתה שונה שלש מאות שמועות ביום משלש מאות רבנים שונים, ובכל זאת לא הצליחה ללמוד את ספר יוחסין בשלש שנים, ואתה חושב שתספיק בשלושה חודשים!?

ויש להבין, וכי רבי יוחנן לא מצא דוגמא אחרת של תלמיד חכם שלקח לו זמן רב ללמוד את ספר יוחסין, שהיה צריך להביא דווקא את ברוריה כדוגמא?

ונראה לומר, כי "ברוריה" שמה מעיד על מהותה, מלשון בירור, כאשר מתעסקים בענייני יוחסין אשר כל עניינם לברר איזו משפחה כשרה ואיזו אינה כשרה. וכנראה ברוריה היתה מומחית לענין בירור יוחסין. ובפרט שחז"ל אומרים בברכות (י:): שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש. כלומר, יש לה חוש מיוחד להכיר בכשרותו של האדם או להיפך ח"ו.

ממילא כאשר רבי יוחנן מדבר בענין ברייתא העוסקת ביוחסין, הוא מעדיף לציין את ברוריה אשר היא מצד עצמה היתה מומחית גדולה בענייני "בירור ויוחסין" ונוסף על כך יש בה גם את מעלת האשה שהיא "מכרת באורחין יותר מהאיש", ובכל זאת נתקשתה ללמוד ברייתא העוסקת ביוחסין ולמדה אותה במשך שלש שנים, אם כן קרוב לוודאי שרבי שמלאי ייקח לו זמן רב יותר.

נראה לתת טעם נוסף לשם "ברוריה" המלמד על מעלתה של האשה. ובהקדם, נביא את דברי הגמרא (ברכות יז:): "גדולה הבטחה שהבטיחון הקב"ה לנשים יותר מן האנשים". כלומר,

בשבוע שעבר עסקנו בגדלותו של התנא רבי מאיר בעל הנס, מן הראוי השבוע לעסוק בגדלותה של אשתו ברוריה.

על גדלותה בהלכה, אנו מוצאים בתוספתא למסכת כלים (בבא קמא פרק ד' משנה י"ז) שחכמים דנים בענין תנור מתי הוא מקבל טומאה ומתי הוא נטהר: מאימתי טהרתו? אמר רבי חלפתא איש כפר חנניא, שאלתי את שמעון בן חנניא ששאל את בנו של רבי חנניא בן תרדיון ואמר, משיסיענו ממקומנו, ובתו אומרת משיפשוטו את חלוקו. כשנאמרו הדברים לפני רבי יהודה בן בבא אמר, יפה אמרה בתו (- ברוריה) מהוא (מאביה, ר' חנניה בן תרדיון).

כמו כן מובא בתוספתא מסכת כלים (בבא מציעא פרק א'): "קלוסטרא (יתד שבראשה תפוח לנעילת הדלת) רבי טרפון מטמא וחכמים מטהרין וברוריא אומרת שומטה מן פתח זה ותולה בחבירו בשבת, כשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע אמר יפה אמרה ברוריא".

הגמרא בפסחים (סב:) מביאה: שרבי שמלאי בא לפני רבי יוחנן וביקש ממנו שילמד אותו ספר יוחסין. מסביר רש"י: שספר יוחסין הוא חיבור של ברייתות המפרש את ספר דברי הימים לפי יחסי השבטים ומשפחותיהם.

אבל רבי יוחנן שואל אותו מהיכן אתה? השיב לו, מלוד. והיכן מושבך? השיב לו בנהרדעא.

אומר לו על כך רבי יוחנן: אין נידונין כלומר אין מלמדים לא ללודים ולא לנהרדעים, וכל שכן אתה שאתה גם מלוד ומשובך מנהרדעא. ורש"י מביא שני פירושים, או שסתם אמר לו כך כדי לדחותו. או שהאנשים מאותם מקומות לא היו מיוחסים.

שכרה של האישה גדול משל האיש. והנה, הגמרא שם מסבירה בהמשך ששכרה ניתן לה עבור עזרתה לבעלה ולבניה ללמוד תורה. והדבר תמוה, מאחר והאישה רק מסייעת בלימוד התורה, ואילו הגבר עמל ויגע בתורה, מדוע ששכרה של האישה רב מהאיש?

מבאר המהר"ל (דרוש על התורה), האישה נבראה בטבעה רוחנית יותר מהאיש, נפשה ונשמתה של האישה מותאמת וקרובה לעולם הבא יותר מהאיש. זו הסיבה בעצם שאישה פטורה מלימוד תורה. מאחר והתורה נועדה לזכך את האדם וליישר את מידותיו, לכן רק האיש שנולד מגושם ועם מידות רעות, זקוק לעמל ויגיעה בתורה ובמצוות לזככו ולעדנו, משא"כ האישה שנולדה רוחנית ועדינה, אין לה צורך בלימוד תורה וקיום כל המצוות.

מעתה מובן הטעם ששכרן של הנשים גדול מן האנשים: מאחר והנשים מוכנות וקרובות לעולם הבא יותר מן האיש, לכן בעבודה קלה זוכות הן למקום גבוה יותר בעולם הבא. ולמרות שהן מקיימות פחות מצוות, ופחות יגיעות בתורה מהאיש, עדיין שכרן רב משל האיש.

מעתה נבין מה מסתתר מאחורי השם "ברוריה", שאישה כיון שהיא רוחנית יותר אותיות י"ה הרומזות על עבודת ה', הרבה יותר ברורות ובהירות לה מאשר לגבר.

לפני שנפנה למעשה נוסף של ברוריה העומדת מול רבי מאיר, מן הראוי לציין כי מצינו לכאורה סתירה בדברי חז"ל בענין התייעצות הבעל עם אשתו, האם על הבעל להתייעץ עם אשתו או שמא לא. כי מצד אחד מצינו, הגמרא בבבא מציעא (נטו.) מביאה: אמר רב: כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם. כלומר שלא מומלץ להתייעץ עם האשה. ומיד שואלת הגמרא, אמר ליה רב פפא לאביי: והא אמרי אינשי: 'איתתך גוצא גחין ותלחוש לה?' כלומר, שראוי להתייעץ עם האשה. מתרצת הגמרא, שיש לחלק בין מילי דעלמא בענייני גשמיות, שאכן בזה ראוי להתייעץ עם האשה, לבין ענייני רוחניות, שבזה ראוי להימנע מלהתייעץ עמה.

ומאידיך מצינו, בברכות (סא.) אמר רב נחמן: מנוח עם הארץ היה דכתיב "וילך מנוח אחרי אשתו". מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב "וילך אלקנה אחרי אשתו" וגבי אלישע דכתיב "ויקם וילך אחריה"?

מתרצת הגמרא, אין הכוונה שהלכו אחריה ממש, במובן הפיזי. אלא אחרי דבריה ואחרי עצתה. מתבאר אם כן, שראוי להתייעץ עם האשה.

ואולי בזה אפשר ליישב ולומר כי כוונת חז"ל להתייעץ עם האשה בעניינים גשמיים. אולם מצינו עוד בברכות (כז:) שבא חכמי ישראל והציעו לרבי אלעזר בן עזריה את הנשיאות, הוא אומר להם, שיתיעץ עם אשתו, והגמרא מצטטת את המלצותיה שכדאי לו לקחת את הנשיאות על אף שהיא רק ליום אחד. הרי שראוי להתייעץ עם האשה גם בעניינים רוחניים.

ונראה ליישב, כי מצינו שני סוגי נשים, הגמרא בעבודה זרה (לט.) מביאה, מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו, נשאת למוכס והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו. מתברר, כי האשה נגררת אחר בעלה.

מאידיך מצינו שלא כך, במדרש (בר"ר יז, ז): מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת ולא העמידו בנים זה מזה, אמרו: אין אנו מועילים להקב"ה כלום, עמדו וגרשו זה את זה. הלך זה ונשא רשעה אחת ועשתה אותו רשע, הלכה זו ונשאת לרשע אחד, ועשתה אותו צדיק, הוי שהכל מן האשה. ע"כ.

נמצא כי יש שני סוגי נשים, יש נשים חזקות בדעתן ואינן נגררות אחר דעת בעליהן, נשים כאלו אכן ראוי לשמוע לעצתן אף בעניינים רוחניים, כי ישמשו לבעליהן לעזר וסיוע, כאשר יציעו עצה משלהן ויתנו מבט נוסף על הענין הנידון. לא כן אותן נשים קלות, שהולכות בעיניים עצומות אחר בעליהן, ודאי שמנשים כאלה לא יצמוח לו כל רווח מעצתן, ולכן בעניינים רוחניים לא כדאי להתייעץ עמן (ובעניינים גשמיים, ממליצים חז"ל להתייעץ עמן רק משום שלום בית).

ויש להסמיך זאת למאמר חז"ל בברכות (סא.) על הפסוק "ויבן ה' אלוקים את הצלע", רב ושמואל, חד אמר פרצוף וחד אמר זנב. כלומר, יש שני סוגי נשים, יש הדומות לזנב, המסמל משהו משני לגבר, שנגררות אחר בעליהן, ויש הדומות לפרצוף, שיש להן דעה בפני עצמן.

אם נצטרך לקטלג את ברוריה, הרי שבדאי נבחר לקטלג את ברוריה בין אותן נשים העומדות על דעתן ואף מסכימה לחלוק על בעלה הצדיק רבי מאיר בעל הנס. וכפי שמובא בגמרא בברכות (י.) על אותם רשעים שהיו בשכנותו של רבי מאיר והיו מרבים לצער אותו. ולכן רצה רבי מאיר להתפלל עליהם שימותו. אמרה לו ברוריה אשתו: מאי דעתך? משום

דכתיב "יתמו חטאים" מי כתיב "חוטאים"? "חטאים" כתיב. ועוד שפיל לסיפיה דקרא "ורשעים עוד אינם" כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם, אלא התפלל עליהם שיחזרו בתשובה – "ורשעים עוד אינם". ואכן הסכים עמה רבי מאיר והתפלל עליהם שיחזרו בתשובה. [ומכאן מקור לדברי האור החיים הקדוש (פרשת שלח י"ד, כ"ד) שכתב וז"ל: יש כח בתפילת הצדיק להציל האדם מיצר הרע בסוד צדיק מושל ביראת ה'. ע"כ].

אנו רואים כי על אף שברוריה יודעת ומהכירה בכוחו הגדול של רבי מאיר ואת כוח תפילתו, בכל זאת היא מתווכחת עמו, וחולקת על דעתו, שאין להתפלל על מיתת הרשעים אלא על חזרתם בתשובה.

וצריך להבין במה נחלקו, מה היתה סברתו של רבי מאיר שלא רצה להתפלל עליהם שיחזרו בתשובה?

ונראה להסביר, בהקדם מה שיש לדקדק שנאמר על אותם רשעים שהיו מרבים לצער את רבי מאיר, כלומר, שהיו רשעים לא רק בענייני בין אדם למקום אלא אף בענייני בין אדם לחבירו.

והנה, שואל הרמ"ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות (מאמר חיקור הדיו ח"ב פרק י"א) כיצד מועילה תשובה על חטאים, והרי הקב"ה מלך הוא, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (כתובות יז).? ותירץ, שבני ישראל הם בנים של הקב"ה ואב שמחל על כבודו, כבודו מחול, ולכן מועילה התשובה.

ונראה לומר על פי דבריו, כי כל תועלת התשובה היא רק כאשר מכיר שהקב"ה הוא אבינו, וזאת על ידי שאם הקב"ה אבינו הרי שכל ישראל הם בניו וכולנו אחים, אולם כאשר פוגם גם בחלק של בין אדם לחבירו, הרי מוכיח שלדעתו הקב"ה אינו אבא אלא מלך ולא תועיל לו תשובה.

וזו היתה סברתו של רבי מאיר, שכיון שאותם רשעים אף פגמו בבין אדם לחבירו, הוכיחו בכך, כי עבורם הקב"ה הוא בחינת מלך ולא מועילה להם תשובה.

בזה יש לבאר, שנינו ביומא (פה): עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו. דרש ר"א בן עזריה, "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (אחרי מות ט"ז, ל), עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו וכו'. וכתב החיד"א בברכ"י (או"ח סי' תר"ו סק"א), וז"ל: יש מי שכתב, דאם לא שב מעבירות שבינו לחבירו, גם עבירות שבינו למקום אינו מתכפר, ואסמכיה

אמתניתין. ואני אומר, לא ניחא ליה למארייהו בהכי. עכ"ד. ונתחבטו רבים בטעם הדבר.

ולפי דרכינו יש לפרש, שמי שחסר לו בבין אדם לחבירו מוכיח בכך כי עבורו הקב"ה הוא בחינת מלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ולא מועילה לו תשובה אף על חלק של בין אדם למקום.

ענין נוסף שמצינו בענינה של ברוריה, הגמרא בעירובין (נג): מביאה, שברוריה ראתה תלמיד שלומד תורה בלחישה, בטשה ביה (בעטה בו), אמרה ליה: לא כך כתוב: "ערוכה בכל ושמורה" – אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת. ע"כ.

וצריך להבין מדוע בעטה בז?

נראה לבאר, בספר מסורת הברית (פרשת פנחס) מחשב, שהרשעים נידונים בגיהנם רל"ג שעות. וזה לשונו: המשנה במסכת עדיות (פרק ב' משנה י') אומרת, משפט רשעים בגיהנם, שנים עשר חדש, שנאמר (ישעיה ס"ו, כ"ג) "והיה מדי חדש בחדשו". וכתב במגלה עמוקות ע"פ הזוהר, שבכל שבוע יש לרשעים מנוחה בגיהנם נ"א שעות. ואם כן צא וחשוב שנ"ד יום שנות הלבנה שהיא שנה פשוטה והן הנה חמישים שבועות, ובכל שבוע יש להם מנוחה נ"א שעות שהם שני ימים ושלוש שעות, ועולה לתוך שנה מאה וששה ימים ושש שעות וכו'. ובכל ראש חודש יש להם ג"כ מנוחה כמו שכתב הזוהר שם. ובכל שנה פשוטה הם ששה חודשים חסרים וששה מלאים, נמצא שהם ח"י ימים ראש חודש, סך הכל שיש להם מנוחה הן קכ"ד ימים ושש שעות, ממילא נשארו הימים שנידונים בהם הם רל"ג ימים, וסימן לדבר (תהילים ל"ו, י"ב) "אל תבואני רג"ל גאוה" וכו'. עכ"ל.

הגמרא בסוף מסכת חגיגה מביאה: אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן, קל וחומר מסלמנדרא, ומה סלמנדרא שתולדת אש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו תלמידי חכמים שכל גופן אש דכתיב "הלוא כה דברי כאש נאם ה'" על אחת כמה וכמה. ע"כ. זו גם היתה כוונת ברוריה, כשראתה את התלמיד לומד בלחישה, הרי שיהיה חסר לו בלימוד התורה ובמעלתה שתגן עליו מן הגיהנם, לכן בעטה בו ברגלה, ורמזה לו על רג"ל ימים שנמצאים בגיהנם, שאם לומד בצורה כמו זו, הרי שהתורה לא תגן עליו מן רג"ל ימים בגיהנם.